

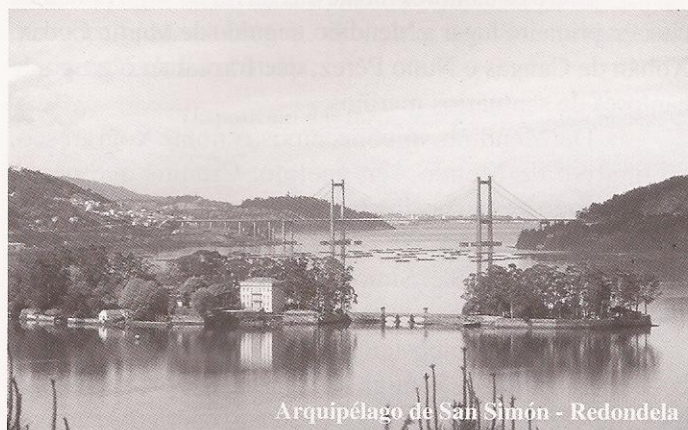
O ARQUIPÉLAGO DE SAN SIMÓN

-Breve aproximación histórica-

Por: José Antonio Orge Quinteiro

DESCRIPCIÓN

Aínda que o lugar que nos ocupa foi comparado cos lagos italianos ou cos fiordes noruegueses, basta con ascender a Monte Penide, á Peneda, a Cotorredondo ou ao Monte Faro de Domaio para que o viaxeiro comprobe, ao estender a súa mirada sobre o marco que forman o arquipélago de San Simón e a plácida enseada que leva o seu nome, que non ten parangón. O escritor neiorquino James A. Michener, referíndose ao mesmo, dixo: “ (...) *lo mejor y lo más bello que ofrece España y uno de los dos o tres mejores del mundo son sus rías, brazos de mar que penetran tierra adentro, como fiordos, con muchos peces y agua salada y bellos paisajes*”.

Arquipélago de San Simón - Redondela

O arquipélago de San Simón, situado ao fondo da ría de Vigo, está formado polas illas, que de norte a sur se denominan: San Bartolomé (Pedra Branca ou Lobeira), Santo Antonio, San Simón e San Norberto (O Cobreiro); a primeira e a última, por mor da súa pequena extensión, carecen de importancia. O conxunto insular ocupa unha extensión aproximada de 29.000 metros cadrados e pertence ao municipio redondelán.

A maior das illas é a de San Simón, da que colle nome o arquipélago. Pouco elevada, escarpada polos lados e unida por unha ponte á de Santo Antonio constitúe, xunto con esta, o marco da dilatada historia que a grandes trazos

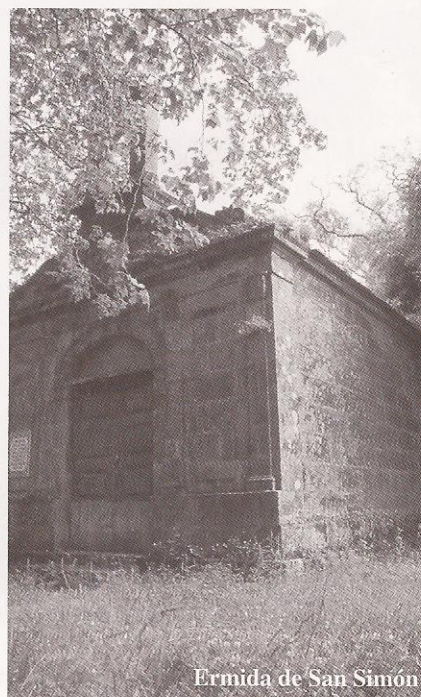
relatamos a continuación; conformando este enclave un dos signos que mellor identifican a Redondela.

Segundo versan as antigas crónicas, a romanización desta vila e arredores foi debida á súa inmemorable situación estratéxica, xa que se atopaba na confluencia das vías romanas XIX e XX, esta última coñecida como “per loca marítima”; sinalando que San Simón foi coñecida co nome de Búrbida entre os romanos.

CRISTIANIZACIÓN

Despois do florecemento monacal que se produce durante o medievo, a cristianización da zona realízase de xeito rápido e trae como consecuencia a construción do primeiro mosteiro na Illa de San Simón, así como noutros lugares propicios ao retiro contemplativo nas illas de Toralla e Cíes. San Fructuoso de Braga e San Martín de Pannonia, chamado o Dumense, foron con seguridade os promotores dalgunhas destas fundacións. Non debemos omitir a importancia da igrexa de Cesantes (parroquia redondelá próxima a San Simón) no Concilio de Lugo, convocado por Teodorico II no ano 569.

A finais do século XII os Cabaleiros da Orde do Temple (Templarios) constrúen na illa unha igrexa á que denominan de San Simón, nome que perdura na actualidade. A Orde enriquece e se rapidamente grazas ás proteccións

Ermida de San Simón

COLABORA:

DIPUTACION DE PONTEVEDRA

outorgadas por reis e papas e ás numerosas doazóns que recibían. O seu poder e riqueza foron tales que provocaron numerosas crises políticas que conducirían á súa supresión o 22 de marzo de 1312 polo Papa Clemente V, cedendo as súas posesións aos Cabaleiros Hospitalarios.

A Illa de San Simón e a Vila Vella de Redondela pasaron a pertencer á Coroa ata que, no ano 1370, o rei Enrique II as doa ao bispado de Tui.

A principios do século XVI, o franciscano andaluz Frei Juan Pascual, fundador dos PP. Recoletos de San José, chega a Galicia e, extasiado ante os primores naturais do enclave insular redondelán, aproveita a antiga igrexa dos Templarios para fundar o convento da súa reforma.

Mónumento aos Trobadores da ría de Vigo

Este cenobio deu novo nome á reforma: “*Custodia de los Pascualinos de San Simón*”, da Capucha ou do Santo Evanxeo, sendo este a casa matriz da Orde e el cabeza da súa Custodia. Os Pascualinos permaneceron en San Simón arredor de 66 anos ata que, en 1583 na Congregación celebrada en Toledo, decídese a extensión da Custodia, obrigando a incorporar os seus mosteiros aos Franciscanos Observantes. Pero o convento da illa, por mor do seu enclave xeográfico, foi a excepción, constituíndose en pedra mística

da relixión seráfica, permanecendo os relixiosos seis anos máis ata que, con motivo da chegada de Drake en 1598, abandonaron o mesmo.

En 1596, fuxindo das diferentes epidemias que azoutaban a toda a poboación na zona, os monxes beneditinos de San Xoán de Poio deciden instalarse na Illa de Santo Antonio, na que permaneceron ata 1601. É entón cando os franciscanos deciden volver, e volven a pesar da oposición exercida polos beneditinos. Os franciscanos permanecerán en San Simón ata 1702.

A LÍRICA GALEGA NO MEDIEVO

A mediados do século XII florece o lirismo medieval galego e, xunto á literatura escrita, ten unha grande importancia a cultura oral. O seus portadores son os trobadores e xograres. Trátase de recitadores, cantores e músicos ambulantes que divulgan en feiras, castelos, vilas, etc. un repertorio musical e literario.

Entre os cantores medievais da ría de Vigo podemos citar en primeiro lugar a Mendiño, seguido de Martín Codax, Xohán de Cangas e Nuno Pérez, que formaban o grupo de cantores de santuarios mariños.

De Mendiño só coñecemos o nome xograresco, diminutivo de Mendo, sen apelido. Cremos que naceu nalgún punto da ría, posiblemente no lugar coñecido por O Mendo, nas parroquias redondelás de Quintela e Saxamonde, con vistas á Illa de San Simón. ¿Podería ser este o solar de Mendiño?

A única composición orixinal de Mendiño que se coñece é a exquisita cantiga 438, inserida no Cancioneiro da Vaticana, 822 do Colocci – Brancuti, cantiga de amigo: A “*Cantiga de San Simón*”, que é un dos máis fermosos froitos da nosa lírica medieval:

CANTIGA DE SAN SIMÓN

-Edic. de J.J.Nunes-1926-

Sedia-m´eu na ermida de San Sion
e cercaron-mi as ondas, que grandes son:
eu atendend´o meu amigo
eu atendend´o meu amigo!

Estando na ermida ant´o altar,
(e) cercaron-mi as ondas grandes do mar:
eu atendend´o meu amigo!
eu atendend´o meu amigo!

E cercaron-mi as ondas, que grandes son,
non ei (i) barqueiro, nen remador:
eu atendend´o meu amigo!
eu atendend´o meu amigo!

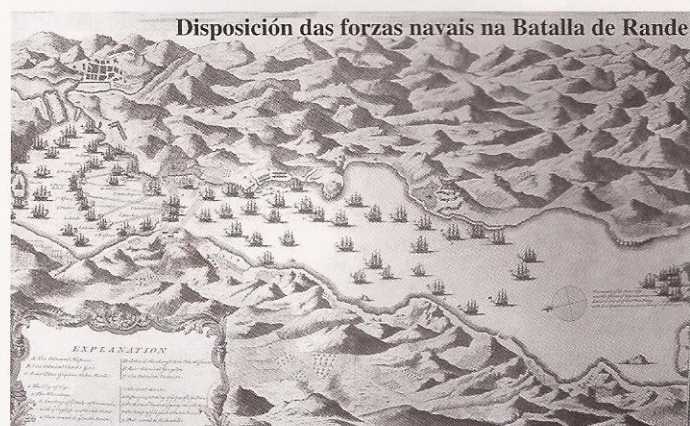
E cercaron-mi as ondas do alto mar,
non ei (i) barqueiro, nen sei remar:
eu atendend'ó meu amigo!
eu atendend'ó meu amigo!

Non ei (i) barqueiro, nen remador,
morrerei fremosa no mar maior:
eu atendend'ó meu amigo!
eu atendend'ó meu amigo!

Non ei (i) barqueiro, nen sei remar
morrerei fremosa no alto mar:
eu atendend'ó meu amigo!
eu atendend'ó meu amigo!

LOITAS E INVASIÓNS

Despois da incorporación de Galicia ao reino visigodo, as tropas musulmás teñen certa presenza na zona. Son estas, no seu ataque a Pontesampaio (ano 997), as que provocan unha auténtica carnicería nas illas, perseguindo aos refuxiados da batalla.

Nos anos 1014 e 1032, a ría de Vigo sofre novas invasións: primeiro, os viquingos dirixidos por Olav Haraldson e, a continuación, os normandos ás ordes do conde dinamarqués Easl Ulf, ocasionando graves saqueos en toda a comarca redondelá, ata que son expulsados por Cresconio, bispo de Iria e Compostela.

Durante os séculos XIII e XIV toda a comarca acada unha grande plenitude económica, sendo Redondela o centro artesanal e comarcal máis importante da ría de Vigo.

Sen dúbida, o acontecemento máis relevante da historia galega no século XV é a revolta irmandiña. Ao longo deste século, a influencia señorial chega ao seu máximo apoxeo; as pugnas pola posesión de territorios sucédense constantemente e, nesta zona, enfrontáranse con caracteres de guerra desatada o arcebispo compostelán D^o. Alonso II de Fonseca e D^o. Pedro Álvarez de Soutomaior (Pedro Madruga). Aproveitando que Pedro Madruga era prisioneiro en Benavente, Fonseca e os seus aliados trataron de recobrar novamente as terras de : Tui, Baiona, Pontevedra, Redondela, Vigo, Caldas, etc., que foran usurpadas. Pero tan pronto como saíu da prisión, Madruga comezou de novo as súas andanzas, recuperando as vilas de Redondela e Vigo, tendo que intervir para a súa liberación os Reis Católicos.

É no ano 1507 cando xorde a primeira loita armada entre galegos pola pertenza de San Simón. Os veciños de Redondela expulsan ás forzas dos señores de Soutomaior que ocuparan a illa, deixando clara a redondelanidade de San Simón.

En setembro de 1702 penetra na ría de Vigo a "Frota da Prata" procedente de Nueva España (México) e Cuba cun importante cargamento de ouro, prata e mercadorías de grande valor. Busca refuxio na enseada de San Simón para evitar o acoso das naves anglo-holandesas pero, a pesar de todos os esforzos por evitar a batalla, esta resultou cruenta, encarnizada e terrible. A congregación franciscana sufriu os ataques e saqueos do seu convento que, no 1722, se converteu en casa de noviciado e recolección pero, como os asaltos e invasións se sucederon durante os anos posteriores, barallouse a posibilidade dun traslado a outro lugar máis seguro. Esta iniciativa non foi levada a cabo e os franciscanos volveron á illa restaurando e mellorando o seu cenobio que fora reducido a cinsas. En outubro de 1719 San Simón resulta atacada novamente e os relixiosos abandonan a illa de xeito repentino sen salvaren as xoias da igrexa, arquivo, retablos, imaxes... etc. En 1724 a Orde franciscana obtén licencia para o seu traslado a terra firme, sendo o duque de Soutomaior o que lles doe o lugar de Vista Real de Agrelo na parroquia redondelá de Cesantes (que nada ten que ver co solar onde hoxe radica o coñecido pazo de Torres Agrelo, moi próximo á citada paraxe). Este traslado non se produciu ata finais de 1746. A illa permanece entón abandonada e deshabitada ata que, por Real Orde do 6 de xuño de 1838, se concede permiso para a construción dun lazareto marítimo.

C./ Lepanto, bloque 3 - bj. 3
Teléf.: 981 312 929
Fax: 981 327 530
15406 FERROL

Francisco J. Cruz Senra

Electro Montajes Cruz, S.L.

Políg. Gándara, parcela 127
Teléf.: 981 312 736
Fax: 981 312 701
NARON

LAZARETO MARÍTIMO

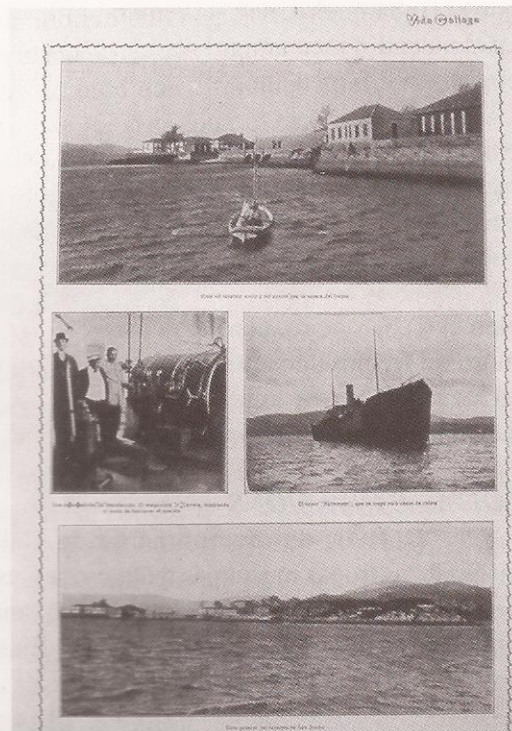
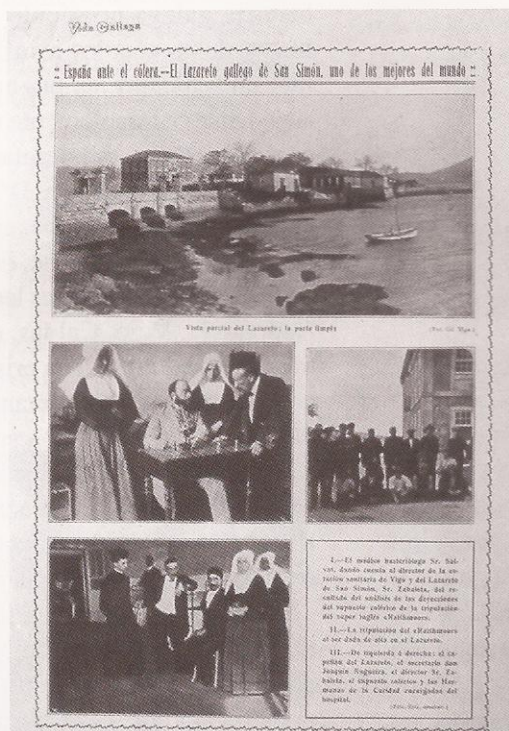
España ante o cólera. O Lazareto galego de San Simón, un dos mellores do mundo

Dende 1826, data na que se establece por vez primeira a necesidade da construción dun lazareto na costa atlántica ata que se fai realidade en San Simón, son numerosas as disputas das diversas cidades costeiras sobre a localización final do cobizado lazareto. Destacamos aquí a figura de D^o. Nicolás Taboada Leal como auténtico artífice na consecución deste logro para a comarca de Vigo, defendendo ferventemente a idoneidade da súa construción, amparándose nunha dobre finalidade: dunha banda, a de mellorar a saúde pública; doutra, a de protexer os intereses comerciais e marítimos da zona.

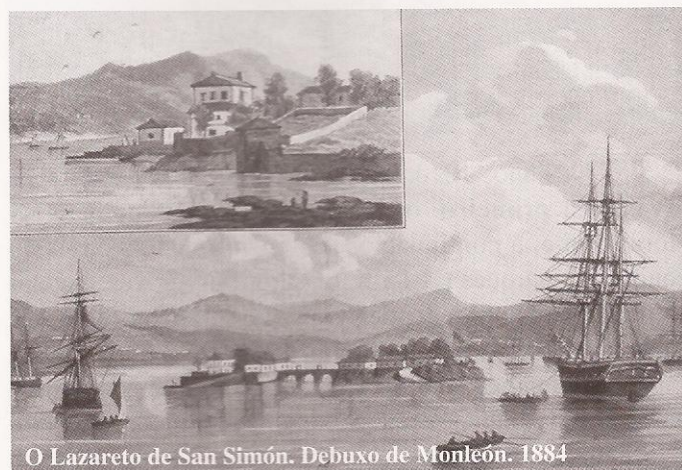
A cidade de Vigo fortaleceu deste modo a importancia comercial do seu porto, o que facilitou o despegue económico de que foi obxecto ao longo do século XIX.

D^a. María Cristina de Borbón concedía por Real Orde de 6-VI-1838 a construción dun lazareto sucio nas Illas de San Simón; nesta R.O. podemos apreciar como prevalecía o interese comercial sobre o sanitario.

O 28 de outubro de 1838 sácanse as obras a poxa pública e é entón cando o adineirado comerciante asentado en Vigo, D^o. Norberto Velázquez Moreno, presenta unha proposta na que se compromete á realización das obras precisas e na que esixe diversas condicións, entre as que destacaba o dereito exclusivo que tería o empresario para o subministro de utensilios ao lazareto, obrigando a todas as tripulacións a surtirse na súa casa comercial. O tempo límite para a execución das obras reducíase a quince meses, pero en realidade superouse amplamente. A proposta foi aceptada con poucas modificacións e o 15 de agosto de 1842 comeza a prestar os seus servizos cuarentenarios.

Estando xa o lazareto en pleno funcionamento, os enfermos dividíanse en dúas clases: os desafiuzados, que eran hospitalizados na Illa de Santo Antonio (illa da morte) e os sospeitosos ou recuperables, na contigua de San Simón. Case un centenar de persoas se ocupaban dos diferentes labores no referido Centro.

XUNTA DE GALICIA

CONSELLERÍA DE CULTURA,
COMUNICACIÓN SOCIAL E TURISMO

Delegación Provincial PONTEVEDRA

A poboación cuarentenaria alcanzou cifras importantes durante os anos 1842-1854, rexistrándose unha entrada de 2.439 buques e 46.000 persoas cun total de 82 defuncións. No ano 1854 o lazareto pasou a ser propiedade do Estado, ao quedar satisfeito das súas inversións e gastos o contratista Velázquez Moreno. Non debemos esquecer que San Simón estaba considerado como un dos mellores lazaretos do mundo.

Con motivo das sucesivas pragas de cólera morbo-asiático que afectaban constantemente a esta zona, as autoridades pontevedresas culpan a San Simón da penosa situación, polo que o Goberno ordena unha comisión para inspeccionar o Lazareto. Paralelamente constitúese na cidade de Pontevedra outra comisión composta por veciños, dende a que se preme ao Concello para conseguir a supresión do Lazareto de San Simón e establecer un na Illa de Tambo. Os vigueses replicaron de inmediato e, no fondo da disputa, intuíase a loita de intereses de cada unha das partes. Unha vez máis quedaba patente deste xeito a prevalencia de intereses económicos sobre os meramente sanitarios.

Ante un novo brote de cólera en España en 1884, o Goberno dispuxo que todas as embarcacións procedentes dos puntos infestados viñesen facer corentena a San Simón, orixinando un enorme rebumbio na capital pontevedresa. O malestar provocado en Vigo orixinou a celebración dun transcendental mitin no teatro- circo Tamberlick da cidade, no que se decide nomear unha comisión de defensa do lazareto, e incluso se asumiu a misión de separarse de

Pontevedra e unirse a Ourense. A prensa de toda Galicia e do resto de España faise eco da tensión existente entre Vigo e Pontevedra. O bo sentido prevaleceu e o lazareto continuou en funcionamento ata o 23 de marzo de 1927.

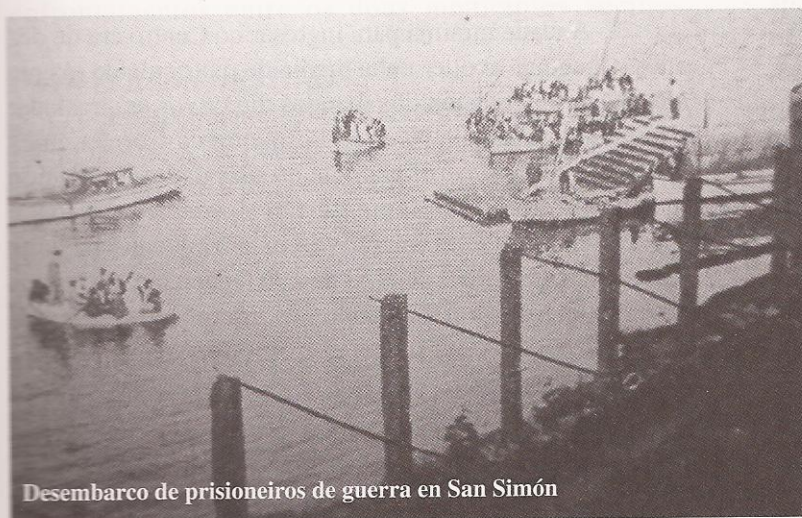
PRISIÓN

Despois de estalar a guerra civil española de 1936, os cárceres da provincia, entre outros, estaban repletos de presos políticos e, ao obxecto de desconxestionalos, o xeneral Martínez Anido decide establecer en San Simón - aproveitando as instalacións do antigo lazareto- unha prisión, que prestaría os seus servizos dende o 1 de outubro de 1936 ata o 15 de marzo de 1943; chegando a acoller no seu lugar arredor de 2500 presos e pasando por ela máis de 4000 prisioneiros de guerra, soldados e cidadáns vencidos do Exército da República.

Con motivo das masivas expedicións de prisioneiros á Illa e como non cabían nos edificios e barracóns, tiveron que fondear nas proximidades un vello buque denominado Upo Mendi, que tamén chegou a desbordarse de prisioneiros, na súa maioría vascos e asturianos; a "vida" destes era aínda máis penosa que a dos illáns. Ao se chegar a data do interrogatorio, os reclusos eran conducidos á prisión provincial; os seus defensores só cumprían un papel rutineiro posto que as sentenzas estaban xa ditadas de antemán.

No ano 1938 o máximo responsable do Corpo de Prisións decide inspeccionar o sector e, quizais influenciado polas aparentes boas condicións de San Simón, propuxo trasladar á illa todos os vellos reclusos que enchían os cárceres españois. O resultado foi desastroso, xa que os anciáns procedentes de zonas cálidas, separados das súas familias cos achaques da vellez, a humidade do clima e a falla de medios, sufriron a máis dura etapa do seu cativerio. Moitos acabaron coas súas vidas pendurándose das árbores.

En xeral, as relacións entre os presos eran boas; había un excelente entendemento, dada a súa condición de presos políticos. Tamén a forza de convivir, coñecían as diferentes tendencias e corrupcións dos oficiais. Para realizar unha visita máis ou menos longa a un preso, cumpría valerse do tráfico de influencias

Desembarco de prisioneiros de guerra en San Simón

ACTIVIDADES "Pineiróns"
Agradecemento á:

ILMO. AYUNTAMIENTO DE MARÍN
ILMO. CONCELLO DE MARÍN
CONCELLERIA DE CULTURA

por medio de recomendacións aos oficiais de prisións, militares ou monxas. A solidariedade fíxose patente nas mozas redondelás que, mediante a súa entrega e solidariedade, trataron de aliviar as penurias daqueles reclusos. Os paquetes con víveres e roupas que recibían os penados repartíanse xeralmente entre os amigos máis íntimos. Todos os días, a última hora da tarde, os oficiais de prisións facían o reconto dos reclusos. A continuación citábanse algúns que eran trasladados nunha motora para darlles o paseo. Este era o momento máis estremecedor para todos.

ALBERGUE NACIONAL

Despois de permanecer durante cinco anos as illas semiabandonadas, é no verán do 1948 cando a Secretaría Xeral do Movemento decide destinalas a Albergue Nacional, que funcionaría soamente durante a época estival, pernoctando nel membros da chamada "Guardia de Franco".

No seu terceiro ano de utilización a normalidade era evidente ata que, o 22 de agosto de 1950, sucedeu unha terrible traxedia que conmoveu á opinión pública en toda a nación, cando zozobrou a lancha denominada "Monchita" que trasladaba a 64 camaradas da Guardia de Franco a Redondela con motivo da celebración dun encontro amistoso de fútbol. O balance da catástrofe saldouse con 43 falecidos; a maior parte dos alberguistas eran de zonas do interior da península. Nos traballos de rastrexo participaron desinteresadamente varias embarcacións de pescadores da zona, colaborando coas forzas especiais destinadas para tal fin. A capela ardente instalouse no edificio do Auxilio Social, en Redondela, onde unha gran manifestación popular asistiu ás honras fúnebres, sendo declarado día de loito polo Concello da vila. En sinal de dó polas vítimas, o Albergue era clausurado o día 24 polo lugartenente da Guardia de Franco e outras xerarquías provinciais do Movemento. No 1958 erixiuse en O Cobreiro un sinxelo cruceiro en memoria dos falecidos.

COLEXIO-FOGAR

Por Orde Ministerial do 27 de maio de 1955 establécese en San Simón o "Hogar Méndez Núñez", cuxa finalidade era a formación básica de orfos de mariñeiros. A Dirección Xeral de Sanidade cede temporalmente a illa á Beneficencia, mediante un convenio que deixaba moi claro que, se fose necesaria a súa utilización, habería de ser convenientemente desaloxada e posta ao seu servizo nun prazo de corenta e oito horas.

O Fogar dispoñía da totalidade do terreo que ocupan as dúas illas cos seus edificios e instalacións. O persoal asignado estaba composto por un total de vinte e catro persoas entre directivos e auxiliares.

Traxedia marítima

A idade mínima para ingresar no Centro era de dez anos. Chegou a acoller unha media de matrícula de oitenta alumnos. A pretensión dos mandos directivos era trasladar o alumnado á Escola Náutico-Pesqueira da Coruña, unha vez conseguido o certificado de escolaridade e iniciación mariñeira. Alí complementaría a súa formación e especialización. Esta iniciativa viuse truncada por unha Orde Ministerial do 9 de abril de 1963, decretando o peche do colexio-fogar e trasladando aos internos á Residencia

“Santo Domingo Savio”, na vila de Redondela; quedando novamente San Simón deshabitada e sen actividade de ningunha clase ata a actualidade. Pasaría, daquela, a pertencer novamente á Dirección Xeral de Sanidade.

A XURISDICIÓN DAS ILLAS

O 23 de decembro de 1965 a Dirección Xeral do Patrimonio do Estado ordena instruír as dilixencias oportunas para inscribir ao seu nome o arquipélago de San Simón no Rexistro da Propiedade de Vigo.

Sabedor desta noticia, o alcalde de Redondela, o Dr. Otero Rey, acorda dirixirse ao Rexistro da Propiedade de Vigo para facer constar a súa oposición a tal inscrición, posto que as illas pertencen á xurisdición de Redondela, e é no Rexistro da Propiedade desta vila onde debe efectuarse a súa inscrición.

A continuación acaecen dous feitos de transcendental importancia que irritan aos redondeláns: sacar en pública poxa as illas de San Simón e Santo Antonio por parte do Ministerio de Facenda, e publicar no B.O.E. un “Concurso de ideas relativo al planeamiento de las islas: Cíes, Toralla, San Simón y San Antonio” polo Concello de Vigo.

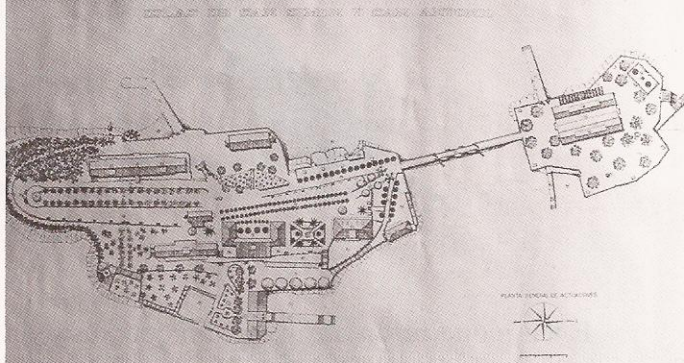
Á corporación de Redondela, despois de realizar un sen fin de xestións ao obxecto de xustificar a soberanía das illas, non lle queda outra saída que interpoñer recurso de reposición previo ao contencioso administrativo contra o Concello de Vigo, sendo fallado definitivamente o 21-XII-1981 polo Ministerio de Administración Territorial a favor de Redondela. Concluía así unha longa historia de enfrontamentos entre os dous municipios veciños.

OS DIVERSOS DESTINOS

Independentemente dos destinos que tiveron ao longo dos anos as Illas de San Simón e Santo Antonio, dende o ano 1928 os “proxectos e suxestións” foron do máis variado: Aeroporto Nacional Marítimo de Galicia (estación de hidroavións), Orfanato da Mariña Mercante, Parador de Turismo, Parque Público (de uso xeral), Escola de vela ou Estación de Iates, Facultade de Ciencias do Mar (Universidade de Santiago), Casino, Centro para rehabilitación de toxicómanos, Cámping, Centro de Estudos Mariños, etc. A meirande parte destes proxectos, ao non contaren con recursos económicos suficientes, víronse privados de viabilidade.

É en 1986, cando á petición do F.R.O.M., as illas pasan a depender do Ministerio de Agricultura, Pesca e Alimentación, realizando este organismo planos e proxectos para o prometido Museo do Mar e Instituto de Estudos Mariños. Pero a desexada idea viuse frustrada en grande medida pola pasividade e ignorancia do goberno local. A comarca redondelá, con seguridade, veríase favorecida de levarse a cabo o magnífico e logrado plan.

Deseño do proxecto para Museo do Mar e Instituto de Estudos Mariños

Sesión extraordinaria da Real Academia Galega presidida por Francisco Fdez. del Riego conmemorando o Día das Letras Galegas en San Simón. (17 - V - 1998)

Despois de permanecer arquivado durante dez anos o referido proxecto, é o distinguido redondelán D^o. Jesús Pérez Varela, titular da Consellería de Cultura da Xunta de Galicia, o artífice de executar unha grande parte da idea inicial, incluíndo tamén a súa dedicación a actividades relacionadas co ocio e o turismo. Na actualidade, a totalidade dos edificios e a maioría das instalacións están totalmente restauradas. Dende 1998, ano no que se celebrou o Día das Letras Galegas dedicado aos trobadores medievais da ría, os inmobles recuperados albergaron diversos actos científico-culturais.

Pensamos que a recuperación dun dos símbolos máis emblemáticos e representativos de Redondela é, hoxe por hoxe, un feito constatable. Esperemos que sirva para uso, goce e proveito de todos, en especial dos redondeláns, e se convirta no detonador do engrandecemento local deste pobo.

Decembro-2004

- Para un mellor e máis amplo coñecemento, véxase ORGE QUINTEIRO, J. A., “Las Islas de San Simón”. Pontevedra, Deputación Provincial de Pontevedra, 1995 e 2002.